

نقش سبک مصرفی شبکه های اجتماعی مجازی بر انزوای اجتماعی (مورد مطالعه: جوانان ۱۸ تا ۳۰ سال ساکن تهران)

زهرا سادات مشیر استخاره^۱، محمدجواد کلهری^۲

^۱ استادیار گروه جامعه شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال.

^۲ دانشجوی دکتری جامعه شناسی سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال (نویسنده مسئول)

چکیده

هدف این تحقیق بررسی نقش سبک مصرفی شبکه های اجتماعی مجازی بر انزوای اجتماعی است. انزوای اجتماعی به عنوان متغیر وابسته بر اساس مدل سیمن (احساس تنهایی، احساس یاس و بی طاقتی) عملیاتی گردیده است. چارچوب نظری مبتنی بر نظریه شبکه و لمن و نظریه انزوا دریفوس روش تحقیق مورد استفاده کمی - پیمایشی و ابزار پژوهش پرسشنامه است. شیوه نمونه گیری، خوشه ای چند مرحله ای و حجم نمونه برابر با ۳۸۴ نفر است. نتایج تحقیق حاکی از آن است که بین انزوای اجتماعی و میزان استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی ($r=0,501$)، میزان حمایت دریافتی از شبکه های اجتماعی مجازی ($r=0,441$) و وابستگی به شبکه های اجتماعی مجازی ($r=0,408$) رابطه معناداری وجود دارد. به عبارتی میزان انزوای اجتماعی بستگی به سبک مصرفی (میزان، نحوه و تعلق خاطر به این فضا) دارد و استفاده افراطی و بیمارگونه از این فضا زمینه ساز یا تشدید کننده انزوای اجتماعی هستند و با نتایج آزمون تحلیل واریانس با $F=6,32$ و $Sig=0,000$ ، کاربرانی که به منظور کسب ارتباط با جنس مخالف و سرگرمی از شبکه های اجتماعی مجازی استفاده می کنند بیشتر دچار احساس تنهایی، یاس و کم طاقتی (انزوا) هستند.

واژه های کلیدی: شبکه های اجتماعی مجازی، انزوای اجتماعی، وابستگی، حمایت.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. مقدمه

انزوای اجتماعی را می‌توان حالت یا وضعیتی بیان کرد که در آن شخص فاقد پیوندهای کافی برای جذب حمایت و منابع اجتماعی است (رضایی نسب و فتوحی، ۱۳۹۷: ۱۳). هارتون انزوای اجتماعی را در احساس تنهایی، عدم حمایت اجتماعی یا سطح پایین تماس اجتماعی، زندگی تنها و احساس غربت می‌داند (مرادی و زمانی، ۱۳۹۳: ۹۶). از نظر چلبی، انزوای اجتماعی افراد را از مشارکت غیر رسمی و رسمی در جامعه محروم می‌سازد، مبادله اجتماعی و دلبستگی را کاهش می‌دهد. موجب تضعیف یا قطع روابط و مبادلات نامتقارن گرم و همچنین روابط گفتمانی می‌شود، از احساسات مشارکت در روابط گرم، صمیمی و انسانی جلوگیری می‌کند. فرصت‌های مناسب را برای با هم زندگی کردن، با هم کار کردن و با هم تجربه کردن و با هم بودن را سلب می‌کند و منجر به ایجاد احساس عجز، یاس اجتماعی و کاهش تحمل اجتماعی می‌شود (چلبی و امیرکافی، ۱۳۸۳: ۱۰). انزوای اجتماعی به معنای نبود یا ضعف اتصال فرد با سایر افراد، گروه‌ها و جامعه است. از نظر پیلاو و پرلمن (۱۹۷۹) انزوای اجتماعی معمولاً نارسایی اجتماعی تلقی می‌شود و عبارت از شرایطی است که در آن شبکه روابط اجتماعی شخص کوچک بوده و یا کمتر از آنچه که فرد می‌خواهد ارضا کننده است (ناباکوف، ۱۳۹۲: ۵۴). از نظر کاربونل و همکاران (۲۰۱۸) انزوای اجتماعی یکی از مشکلات جوامع مدرن است، که به واسطه ساختارهای حاکم بر جامعه و استفاده افراطی کاربران از فضای مجازی و گوشی‌های هوشمند، دانشجویان تمایل چندانی به شرکت در مناسبات جمعی ندارد و روابط اجتماعی آنها سرد و معمولی و با غرق شدن در فضای مجازی تن به زندگی به روابط گسترده غیر واقعی و منزوی می‌دهند. ارتباط با دیگران یکی از نیازهای اساسی انسان است. این نیاز چنان مهم است، که محرومیت از آن می‌تواند، پیامدهای جسمانی و روانی حادی به دنبال داشته باشد. روابط اجتماعی سهم مهمی در دیگر حوزه‌های زندگی انسانها دارند (حائری زاده و همکارانش، ۱۳۸۹: ۳۰-۲۹). با ورود عناصر مدرن و رشد تکنولوژی در تمامی عرصه‌های زندگی، روابط اجتماعی و اشکال نیز دگرگون شده است، روابطی که در گذشته مبتنی بر پیوندهای صمیمی، عاطفی گرم و پایدار بود اما در دنیای مدرن به سردی گرویده است، که زندگی افراد را مختل می‌کند، انسانها برای بقاء و تداوم زندگی خود نیاز به ارتباط مستمر و همزیستی با یکدیگر دارد. شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به جذابیت و قدرت نفوذی بالایی که دارد، در زمان کوتاهی وارد سبب فرهنگی خانواده شده است و شکل و شیوه ارتباطات فردی، اجتماعی و خانوادگی را دگرگون کرده است، شبکه‌های اجتماعی مجازی بیش از هر رسانه ای با قدرت اقناعی و انواع تکنیک و جایگاه اعتمادی که بین کاربران یافته است، نقش مهمی در ایجاد احساس ناکامی، دلزدگی و بی‌اعتمادی نسبت جامعه و پیوندهای اجتماعی دارد. گرفتن روحیه جمعی و ترویج فردگرایی و تک روی در فضای مجازی زمانی که عمومیت می‌یابد، مانع مشارکت جمعی و منسجم و گسست روابط و افزایش فاصله‌های اجتماعی و کاهش سرمایه اجتماعی می‌شود. با وابستگی و اعتماد و فعالیت مستمر و بیمارگونه در شبکه‌های اجتماعی مجازی کاربران حلقه‌های ارتباطی و واقعی را محدود می‌کنند و ضمن افزایش راحتی کاربران، بسیاری از فرصت‌های زندگی در پی زندگی انزواگونه و محصور در فضای مجازی از دست می‌رود. انزوا طلبی و فردگرایی منفع طلبانه ساخته زندگی مدرن، تعهدات افراد را نسبت به جامعه و اطرافیان کاهش می‌دهد و بی‌تفاوتی اجتماعی را رواج می‌دهد و فرد در حریم شخصی خود فرو می‌رود و دچار احساس تنهایی و انزوا می‌شود، که انزجار اجتماعی را به دنبال خواهد داشت.

از نظر پژوهشگران، تعاملات مجازی در نهایت منجر به ایجاد انزوای اجتماعی و کاهش تمایلات واقعی می‌شود و صمیمیت و ارتباط و پیوندهای خانوادگی اعضای خانواده را کاهش می‌دهد. استفاده اعتیادوار از فضای مجازی، باعث شکل‌گیری احساس

^۱-Harton^۲- Pilav and Perlman^۳- Carbonell& eatl

خودبستگی، اضطراب و تنش می‌شود و هویت کاربران را متحول می‌سازد (شعبانی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۱). وابستگی و دل‌بستگی به محتوا و حضور مستمر در شبکه‌های اجتماعی مجازی، منجر به افزایش احساس تنهایی و جدایی زوجین و افسردگی و ایجاد روابط کاذب و لجام گسیخته می‌شود (درتاج و همکاران، ۱۳۹۵). شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌توانند از یک سو سبب پیوند میان دوستان و آشنایان شوند و حتی کسانی را که سال‌ها دور از همدیگر بوده و اطلاعاتی از یکدیگر نداشته‌اند دوباره به هم پیوند بزنند و از سوی دیگر می‌توانند حتی کسانی را که در کنار همدیگر نشسته‌اند، را از یکدیگر دور بکنند و از روابط در فضای واقعی به روابط در فضای مجازی سوق بدهند و به اصطلاح روابط را به صورت موزاییکی درآورند، یعنی افرادی شوند، که همانند موزاییک در کنار یکدیگر نشستند، ولی هیچ ارتباطی با هم ندارند و از یکدیگر منزوی‌اند (کریمیان و همکاران، ۱۳۹۷: ۸۸). از نظر رابینسون شبکه‌های اجتماعی مجازی با شکستن عادت، عرف‌ها، ارزش‌ها و به طو کلی الگوی وفاداری‌های گذشته و هدایت انسان‌های بسیج شده به سوی عضویت در گروه‌ها و سازمان‌های جدید و رهایی آنان از گروه‌ها و تعهدات سابق می‌تواند شبکه‌های ارتباطاتی و هویت کاربران را دگرگون کند. افراد خجالتی و داغ خورده به واسطه شبکه‌های اجتماعی و قابلیت‌های آن، می‌توانند جنبه‌های پنهان خود را به نمایش درآورند و یا تصویری عامه پسند و آرمانی در ذهن دیگران ایجاد کنند. افراد برای دستیابی به تصویر ایده‌ال و فرار از واقعیت و ترس از برچسب خوردن (طرد شدن) به فضاهای اجتماعی پناه می‌برند که در صورت استفاده افراطی و در معرض قرار گرفتن انواع تبلیغات و تصاویر و ویدیوهای متعدد دست به خود ابرازی می‌زنند (رابینسون، ۲۰۰۷: ۱۰۶-۱۰۴). نتایج بررسی شهبازی (۱۳۹۵) بیانگر آن است که، حضور و فعالیت مستمر کاربران در شبکه‌های اجتماعی مجازی منجر به کاهش مشارکت جمعی و ارتباطات واقعی و افزایش انزوای طلبی و منازعات اجتماعی شده است و با افزایش وابستگی و اعتماد به این فضا، مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی او کاهش می‌یابد و به ناسازگاری با جامعه می‌پردازد.

شبکه‌های اجتماعی مجازی، امروزه نقش مهمی در نحوه ادراک کاربران نسبت به محیط پیرامون و جهان دارد، کاربران با نمایش حوزه‌های گوناگون، روابط فردی و اجتماعی خود، دیگران به خصوصی‌ترین مرزهای ارتباطی خود دعوت می‌کند و با نمایش روابط حاکم بر زندگی و سبک‌های مختلف رفتاری در محیط زندگی در فکر اثرگذاری بر ذهن کاربران و تصویرسازی جدید از خود است. بر این اساس شبکه‌های اجتماعی مجازی با قابلیت تعاملی و اقناع کننده خود می‌تواند، شکل روابط کاربران را متحول کند و آنها را به سوی روابط کاذب و انزواطلبانه رهنمود کنند. با توجه به استقبال جوانان از شبکه‌های اجتماعی مجازی در این پژوهش به منظور بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی بر میزان انزوای طلبی (کم‌تحملی اجتماعی، احساس تنهایی و یاس اجتماعی) از کاربران ۱۸ تا ۳۰ سال شهر تهران نظرسنجی کردیم، تا مشخص شود سبک مصرفی از شبکه‌های اجتماعی مجازی به چه میزان و به چه نحو بر روابط افراد اثر می‌گذارد. طاعات فرسبی

۲. پیشینه تحقیق

- مسعودنیا (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان "تاثیر وابستگی به فضای سایبر بر انزوای اجتماعی دانش آموزان دبیرستانی" با نظرسنجی از ۵۳۵ نفر از دانش آموزان دبیرستانی شهر یزد دریافته است، کاربران وابسته به فضای سایبر، میزان انزوای اجتماعی بالاتری نسبت به کاربران عادی داشتند. این کاربران بیشتر احساس تنهایی و نادیده گرفته شدن از طرف دیگران دارند و فکر می‌کردند، دوست و همنشینی ندارند. استفاده مکرر از فضای مجازی منجر به افزایش احساس تنهایی، کاهش مهارت‌های هیجانی و کاهش ارتباطات و افزایش ناسازگاری می‌شود. وابستگی به فضای سایبر یکی از فاکتورهای مهم در افزایش انزوای اجتماعی در بین نوجوانان است. وابستگی به فضاهای مجازی، استفاده بیش از حد قصد شده، ترجیح فضای سایبر بر خانواده، احساس کسالت بدون فضای سایبر، مخفی کردن اتصال به فضای سایبر از دیگران منجر به افزایش انزوای اجتماعی و احساس تنهایی افراد می‌شوند.

۴- Robinson

- در تاج و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان " رابطه میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با احساس تنهایی و خیانت زناشویی در دانشجویان " با نظرسنجی از ۱۰۰ نفر از دانشجویان متاهل دانشگاه پیام نور کرمان دریافتند، استفاده اعتیاد گونه از شبکه‌های مجازی منجر کاهش روابط زوجین و خیانت بین زوجین می‌شود. نداشتن روابط پایدار و صمیمی با دیگران، نداشتن اعتماد به نفس و شکست در عرصه‌های گوناگون زندگی زمینه را برای گرایش دانشجویان به فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی مجازی فراهم می‌کند. کاهش تعاملات زوجین به دلیل گذراندن ساعات زیادی از روز در این شبکه‌ها، باعث سردی روابط بین آنان و عدم توجه به نیازهای یکدیگر شده و تنش‌های عاطفی و جنسی بین آنان را دامن می‌زند. ممکن است یکی از طرفین درگیر روابط عاطفی با فرد دیگری شده و حضور در این شبکه‌ها نقطه آغاز سوء استفاده از اعتماد مقابل و خیانت عاطفی و در نهایت خیانت فیزیکی شود. بنابراین شبکه‌های اجتماعی مجازی تنها به عنوان شیوه‌ای مقابله‌ای، با احساس تنهایی خانوادگی و خلاء عاطفی ایجاد شده از جانب خانواده عمل می‌کند، نه احساس تنهایی اجتماعی، که اگر از آنها درست استفاده شود، این شبکه‌ها می‌توانند، محیطی مناسب برای ارتباطات اجتماعی فراهم کنند.

- ایدر و حکیمی نیا (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان " بررسی تاثیر شبکه‌های اجتماعی بر فاصله اجتماعی (انزوا) در دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر " با نظرسنجی از ۳۸۴ نفر دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر دریافتند، بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی، بر انزوای اجتماعی، میزان ارتباطات خانوادگی، عضویت در گروه‌های واقعی، اعتیاد به اینترنت، بحران هویت و اختلال در شکل‌گیری شخصیت، تعارض ارزش‌ها و گسترش ارتباطات اثر نامتعارف داشتند. به عبارتی هرچقدر میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر بیشتر باشد، میزان عضویت در گروه‌های واقعی کمتر خواهد شد و یا حداقل تمایل کمتری نسبت به رفت و آمدهای دوستانه دارند و به فضای مجازی وابسته و معتاد می‌شوند و دچار بحران هویت و اختلال شخصیت دانشجویان خواهد شد. با افزایش استفاده از شبکه‌های اجتماعی، انزوای اجتماعی آنها نیز بیشتر می‌شود و این امر باعث گسست فرد از جمع‌های خانوادگی و دوستانه شده و بیشتر در تنهایی خود فرو می‌رود که در نهایت منجر به گسیختگی کل نظام می‌شود و وابستگی به این فضا، روابط نامتعارف و عدم پایبندی به ارزش‌های جامعه را نیز افزایش می‌دهد.

- چیت ساز و سالک (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان " بررسی جامعه شناختی اثرات شبکه‌های مجازی جدید بر زندگی فردی و اجتماعی " با نظرسنجی ۳۸۲ نفر از افراد بالای ۱۸ سال شهرضا دریافتند، استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، منجر به تغییر شکل گروه‌های دوستی، کاهش روابط خانوادگی و احساس انسانی و مشارکت اجتماعی و تغییر خلق و خوی می‌شود. بر اثر تغییرات فرهنگی ناشی از دنیای مدرن، مردم ترجیح می‌دهند در عین تنهایی، ارتباطات گسترده‌ای با جهان پیرامون خود داشته باشند و شبکه‌های اجتماعی با سرویس و خدمات مختلف این خواسته کاربران را فراهم می‌کند و منجر به کاهش ارتباطات چهره به چهره را کاهش می‌دهند. میزان صمیمیت و اعتماد کاربران به شبکه‌های اجتماعی مجازی و تخلیه انرژی بر ارزش‌های خانواده و ارتباط اعضای خانواده با یکدیگر اثر گذار است، می‌تواند صمیمیت و میزان روابط فردی کاربران را در دنیای واقعی کاهش دهد. با افزایش سطح آگاهی کاربران در نتیجه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، سطح انتظارات بالا می‌رود و تبعیت کاربران از سبک‌زندگی غربی، منجر به احساس محرومیت و نارضایتی و افزایش مشکلات روانی می‌دهد.

- هویشن (۲۰۱۸) در پایان نامه‌ای تحت عنوان " پیوند تنهایی و استفاده از رسانه‌های اجتماعی " با نظرسنجی از ۱۱۲ نفر از دانشجویان دریافتند استفاده بیش از اندازه از فضای مجازی در کنار غفلت و دوری از ارتباطات آفلاین اجتماعی منجر به افزایش تنهایی می‌شود. در این بین افرادی که مهارت‌های اجتماعی کمی دارند و حمایت کافی از سوی خانواده دریافتند نمی‌کنند و کمرو هستند و تمایلی به برقراری ارتباط و مشارکت در دنیای واقعی ندارند، استفاده بیش از حد از فضای مجازی و وابستگی آنها به این فضا علاوه بر انزوا و تنهایی باعث ناکامی آنها در فعالیت‌های اجتماعی می‌شود و با افزایش رضایت و علاقمندی کاربران مستعد از نظر روحی به انزوا، از فضای مجازی، اعتیاد به اینترنت نیز در آنها افزایش می‌یابد.

- نورلند و همکاران (۲۰۱۷) در مقاله‌ای با عنوان "تنهایی و استفاده از اینترنت اجتماعی: مسیرهای اتصال مجدد در دنیای دیجیتال" با بررسی اسناد دریافتند، افراد تنها ترجیح می‌دهند از اینترنت برای تعامل اجتماعی استفاده کنند و بیشتر از اینها استفاده می‌کنند، زمانی که صرف فعالیت‌های اجتماعی آفلاین می‌کنند، اینترنت به گونه‌ای که زمان صرف شده در فعالیت‌های اجتماعی آفلاین را جابجا می‌کند. نتایج نشان می‌دهد که افراد تنها ممکن است نیاز به حمایت داشته باشند وقتی این حمایت را به راحتی از سوی خانواده و دوستان دریافت نمی‌کنند، سعی می‌کنند دوستی مجازی را تقویت کنند یا بر ارتباطات مجازی خود بیافزایند، که این امر تنهایی و انزوای آنها را نیز افزایش می‌دهد و تمایلی به شرکت در مشارکت‌های جمعی ندارند و افراد وابسته به دنیای مجازی بدون آنکه بفهمند، کم کم دچار مشکلات و اختلالات روانی نیز می‌شوند.

- استانکوفسکا و همکاران (۲۰۱۷) در مقاله‌ای با عنوان "استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، احساس تنهایی و آموزش عالی" با نظرسنجی از ۱۲۰ کاربر دریافتند؛ شبکه‌های اجتماعی مجازی با تغییر شکل ارتباطات در دنیای امروزه، شیوه و الگوهای زندگی را نیز تغییر دهنده است و با افزایش وابستگی کاربران به فضای مجازی، تمایل به الگوهای ارتباطی گذشته و مشارکت جمعی را کاهش داده است. افرادی که از فضای مجازی برای ارتباط با افرادی که با آنها ملاقات دارد استفاده کردند، روابطشان مستحکم تر شده است، ولی افرادی که برای برقرار ارتباط مجازی استفاده می‌کنند از ملاقات حضوری آنها کاهش یافته است و بیشتر در این فضا برای کسب محبوبیت، شرکت در مهمانی‌های بیشتر، سرگرمی و کسب پرستز و پر کردن خلاء عاطفی و تنهایی استفاده می‌کنند و افرادی که معتاد به فضای مجازی هستند، احساس خوشحالی و خوشبختی بیشتری می‌کنند و بیشتر در معرض انزوا و تنهایی هستند، چرا که برای خصوصیات و حقایق زندگی خود تن به هویتی کاذب و عامه پسند می‌دهند، که منجر به بحران هویتی می‌شود.

- ماری آلن (۲۰۱۶) در پایان نامه‌ای با عنوان "استفاده از اینترنت و انزوی اجتماعی" با مصاحبه از ۴۸ شهروند آمریکایی دریافت است، نحوه کاربری بر میزان ارتباطات و فردگرایی افراد تاثیر دارد. از نظر او اینترنت منجر به انزوای اجتماعی نمی‌شود، بلکه عادت‌های اینترنتی با سلطه بر سبک زندگی کاربران، افراد را به این فضا معتاد و وابسته می‌کنند، این افراد، تنهایی و منزوی بودند و برای فرار از تنهایی خود به این فضا پناه برده اند و از این فضا برای حفظ روابط و دریافت کمک و مشاوره و خدمات استفاده می‌کنند و استفاده بدون هدف و پرسه زنی در این فضا، بیش از اندازه آسیب‌های روحی و جسمی از جمله انزوا با ایجاد روابط کاذب به همراه خواهد داشت، به طور کلی فضای مجازی عامل ایجاد انزوا نیست بلکه افراد به دلیل وجود ویژگی‌های شخصیتی و خانوادگی دارای پیش زمینه‌های انزوا و افسردگی هستند، که این فضا ضمن افزایش عزت نفس آنها می‌تواند تشدید کننده این حس باشد.

۳. مبانی نظری

از نظر ولمن انزوای اجتماعی حالتی است؛ که در آن شخص فاقد پیوندهایی است، که منابع اجتماعی و حمایت اجتماعی مورد نیاز او را فراهم آورد. ولمن معتقد است مسئله اصلی در دیدگاه شبکه روابط است و واحدهای تشکیل دهنده ساخت جامعه، شبکه‌های تعاملی هستند. ساخت اجتماعی به عنوان یک شبکه از اعضای شبکه و مجموعه‌ای از پیوندها که افراد کنشگران و گروه‌ها را به هم متصل می‌سازد، تشکیل شده است. اعضای شبکه‌ها می‌توانند افراد، گروه‌ها، نهادها و موجودیت‌های حقوقی و یا سازمان‌ها و... باشند (باستانی و صالحی، ۱۳۸۶: ۴۹). انزوای اجتماعی حالت یا وضعیتی است که در آن شاخص فاقد پیوندهای کافی برای جذب حمایت و منابع اجتماعی است. بر اساس دیدگاه بری ولمن، گسترش شبکه‌های اجتماعی

^۱- Nowland& etal

^۲- Stankovska& etal

^۳- Marie Allen

^۴- Wellman

مجازی و استفاده افراد از فضای سایبر، فردگرایی و انزوای اجتماعی را به همراه می‌آورد. افراد به انگیزه‌های مختلف و به منظور دریافت‌های حمایت اجتماعی (عاطفی، اطلاعاتی، مشورتی و...) از فضای مجازی استفاده می‌کنند. با تغییر الگوهای ارتباطی، افراد تمایل زیادی برای پیوستن به شبکه‌های ارتباطی و برقراری ارتباطی مجازی دارند. پیوندهای اینترنتی به تدریج به ترویج دوستی عمیق، حمایت عاطفی اثرگذار می‌پردازند و با افزایش قابلیت‌ها و جلب اطمینان کاربران مجذوب خود می‌کند (هورتولانس و همکاران، ۱۳۹۴: ۴۴-۴۲). ولمن معتقد است مادر عصری زندگی می‌کنیم، که پارادیم جوامع در حال تغییر است. این تغییر نه تنها در شیوه فهم ما از جامعه، بلکه فراتر از آن در نحوه ارتباط بین مردم و نهادها وجود دارد. در جوامع شبکه‌ای برعکس جوامع صنعتی که روابط بین افراد سلسله مراتبی است، روابط افقی گسترش می‌یابد و مرزها نفوذپذیر می‌شوند. کنشگران شبکه‌ای می‌توانند انسانها، گروه‌ها یا جوامع باشند، که طیف وسیعی از ساختارهای خرد و کلان اجتماعی را در برمی‌گیرد (ریترز، ۱۳۷۴: ۵۷۷). فضای مجازی از نظر ولمن نه تنها زمان فعالیت جمعی فردی را کاهش می‌دهد، بلکه توجه آنها را نسبت به محیط اطرافشان را نیز کنترل می‌کند. با افزایش تماس‌های مجازی، تماس واقعی کاربران کاهش می‌یابد. فضای مجازی پیوندهای ضعیف را گسترش می‌دهد و با وابستگی کاربران به فضای مجازی فعالیت روزمره افراد و پیوندهای خانوادگی و اجتماعی کاربران کاهش می‌یابد (منزوی می‌شود) و استفاده بیش از اندازه این فضا مانع توجه افراد به اجتماع واقعی می‌شود و افراد به انزوا می‌کشند. با افزایش استفاده از فضای مجازی (شبکه اجتماعی مجازی)، تماس‌های اجتماعی واقعی و خارجی از شبکه کاهش می‌یابد و افق دید و چشم اندازهای فکری افراد را محدود می‌سازد، به علاوه، رایانه‌ای شدن و استفاده زیاد از شبکه‌های اجتماعی می‌توانند، مرز منزل و محل کار را به هم بزند (ولمن و هاس، ۱۳۸۵: ۴۲). هر چه پیوندها و حمایت دریافتی کاربران در شبکه‌های اجتماعی بیشتر باشد، تمایل کاربران برای فعالیت و خودابرازی بیشتر می‌شود و نسبت به آن وابسته می‌شود و دچار انزوا می‌شوند.

از نظر مک کوئین فضای مجازی و تکنولوژی‌های جدید از یک سو با ترویج و گسترش آموزش سراسری، دسترسی همگانی و دعوت فعالانه به تولید محتوا افراد را در موقعیتی قرار می‌دهد، که به تعامل و فعالیت‌های دوسویه و مشارکت بپردازد و با دادن اطلاعات به روز و سریع نسبت به مسائل و رخدادهای جهانی و محیط پیرامونی، توانایی مدنی و مسئولیت‌پذیری کاربران را می‌برانگیزد و افراد زیادی از سراسر جهان به یکدیگر متصل نموده است و افراد را با انگیزه‌های انتخابی به تعامل به یکدیگر دعوت می‌کند و به این ترتیب فضاهای مجازی راه‌های ارتباطی ما را با یکدیگر تحت تأثیر قرار می‌دهد، قابلیت‌های فضای مجازی در کنار سهولت دسترسی و امکان گشودگی و خودابرازی، کاربران از مخاطب منفعل به فعال تبدیل می‌شود و با توجه به نیازهای خود به ارتباطات دیگران می‌پردازد. اما استفاده بیش از حد و افراطی از این فضا می‌تواند، کیفیت روابط را تحت تأثیر قرار دهد و فرد را در حلقه‌های ارتباطی متعددی در دامنه روابطی بی‌کیفیت و منزوی از جامعه قرار دهد. همچنین انگیزه استفاده از رسانه نقش موثری در استفاده از رسانه دارد. از نظر او علت استفاده از رسانه، تجربه کردن مسائلی است که از شرایط اجتماعی و روانی ناشی می‌شود، مسائلی از قبیل جست و جوی اطلاعات، تماس اجتماعی، انحراف توجه، فراگیری اجتماعی و رشد که برای حل این امور و برآوردن این نیازها، مخاطب به رسانه‌ها متوسل می‌شود (مک کوئین، ۱۳۸۰: ۳۲۲).

از نظر نظر دیویس تنهایی و انزوای اجتماعی علت وابستگی به فضای سایبر را در آینده ایفا می‌کند. این بدان خاطر است، که وقتی افراد به نقصان مهارت اجتماعی خود در دنیای واقعی پی می‌برند، بیشتر به فضای سایبر وابسته می‌شوند. اینترنت روشی ساده، در دسترس و کم هزینه و ناشناس است، که برای رهایی از مشکلات روزمره می‌توان از آن بهره برد. وابستگی به فضای سایبر برای رهایی از شرایط استرس زا، منجر به کاهش سلامتی و انزوای اجتماعی کاربر می‌شود (مسعودنیا، ۱۳۹۸: ۳۰۶). از دیدگاه او استفاده از شبکه اینترنت درگیری فرد در دنیای فیزیکی و اجتماعی را کاهش می‌دهد. این امر به نوبه خود درک فرد از واقعیت و از معنای زندگی خودش را کاهش خواهد داد. به نظر می‌رسد هر چه بیشتر از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کنیم ما را به دنیای غیرواقعی، تنها و بی معنای آنها می‌کشاند، که به طور معمول در معاملات اقتصادی به چشم می‌خورد و

دوم اینکه وقت گیر است. هر چه انسان به تنوع همجواری مجازی بیشتر توجه کند، وقت کمتری را به یادگیری و بکارگیری مهارت‌های لازم برای همجواری غیرمجازی اختصاص می‌دهد (دریغوس، ۱۳۸۳: ۱۶۱). تنهایی ناشی از انزوای اجتماعی یا فقدان حمایت اجتماعی آمادگی افراد را برای ابتلا به اعتیاد به اینترنت را فراهم می‌کند. استفاده از فضای مجازی زمینه را برای فرار از زندگی بدون نشاط و تنها مهیا می‌کند، تا از این روند خارج شوند. البته افرادی که به فضای مجازی معتاد می‌شوند، کم‌کم دچار تنهایی و انزوای اجتماعی می‌گردند. همچنین افرادی که به واسطه تنهایی به فضای مجازی روی می‌آورند، تنهایی آنها افزوده می‌شود. تنهایی ناشی از انزوای اجتماعی، فرد را به فضای مجازی معتاد می‌کند، فرد در این حالت احساس می‌کند، که هیچکس بیرون از اینترنت از او خوشش نمی‌آید و مورد حمایت نیست و تنها دوست او در فضای مجازی یاری رسان و حمایت کننده او هستند. فضای مجازی تنها دوست مخصوص و صمیمی او هستند و این امر منجر به افزایش علاقه به روابط مجازی و کاهش روابط اجتماعی در دنیای واقعی، افسردگی و انزوای اجتماعی می‌شود. از نظر او افرادی که در دنیای واقعی ارتباط اجتماعی محدود و ناموفقی دارند و اعتماد به نفس پایینی دارند و به راحتی نمی‌توانند، در دنیای واقعی احساس خود را بیان کنند، به دلیل ویژگی‌های ناشناسی و گمنامی به این فضا بیشتر وابسته می‌شوند و راحت‌تر می‌توانند ارتباط برقرار کنند و شخصیت سازی کنند و به این فضا معتاد می‌شوند (رزاقی، ۱۳۸۵: ۱۲-۱۱). زیاده روی در استفاده از اینترنت، می‌تواند برای سلامتی فکری و فیزیکی شخص خطرناک باشد. اعتیاد به اینترنت کارکرد انطباقی شخص را مختل می‌کند. گروهی دیگر از روانشناسان معتقدند که لذتی که به خاطر استفاده از اینترنت به فرد دست می‌دهد به هیچ وجه قابل مقایسه با لذت حاصل از کوائین و یا هر نوع ماده مخدر دیگری نیست. به نظر او هر کسی که رایانه دارد و از فضای مجازی استفاده می‌کند، در معرض اعتیاد است اما افرادی که خجالتی، افسرده، تنها و بی حوصله هستند یا آنهایی که از یک اعتیاد دیگر بهبودی می‌یابند به خصوص آسیب‌پذیری بیشتری دارند (امیدوار و صارمی، ۱۳۸۱: ۶۷). به نظر دیویس احتمال اعتیاد به اینترنت در میان افراد منزوی و گوشه گیر و کسانی که در ارتباطات اجتماعی و بین فردی مشکل دارند، بیش از دیگران است. حس اعتماد و اطمینان به فضای مجازی نیز وابستگی به این فضا را افزایش می‌دهد و فضای مجازی، محل برای گریز از واقعیت و وسیله‌ی برای ارضای نیازهای هیجانی و روانی آنها است. استفاده از شبکه اینترنت درگیری فرد در دنیای فیزیکی و اجتماعی را کاهش می‌دهد. این امر به نوبه خود درک فرد از واقعیت و از معنای زندگی خودش را کاهش خواهد داد. به نظر می‌رسد هر چه بیشتر از شبکه استفاده می‌کنیم ما را به دنیای غیرواقعی، تنها و بی معنای آنها می‌کشاند.

۴. روش‌شناسی تحقیق

روش تحقیق کمی و پیمایشی است. جامعه آماری این پژوهش مشتمل بر کلیه جوانان ۱۸ تا ۳۰ سال ساکن منطقه ۲ و ۱۶ تهران است که بنا بر گزارش معاونت اجتماعی شهرداری تهران برابر با ۳۲۹۷۰۱ نفر و با احتساب فرمول کوکران حجم نمونه برابر با ۳۸۴ نفر است. روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای است. برای انجام این کار از منطقه ۲ تهران (شامل ۹ ناحیه و ۳۰ محله) به صورت تصادفی دو محله گیشا و طرشت را انتخاب و در منطقه ۱۶ تهران (شامل شش ناحیه و ۲۲ محله) به صورت تصادفی دو محله نازی آباد و باغ آذری انتخاب کردیم سپس با تهیه نقشه ناحیه و بلوک بندی مناطق انتخابی در هر منطقه با ۱۹۲ نفر و به طور کلی با ۳۸۴ نفر از جوانان ۱۸ تا ۳۰ سال پرسشنامه تکمیل گردید. ابزار پژوهش پرسشنامه (پرسشنامه محقق ساخته) و واحد تحلیل در سطح خرد است. در خصوص اعتبار و روایی پرسشنامه نیز از اعتبار با تایید اساتید صاحب‌نظر در این زمینه پرسشنامه نهایی لحاظ گردیده است. اعتبار شاخص‌ها مبتنی بر اعتبار صوری است. بررسی روایی گویه‌های شاخص اصلی تحقیق با استفاده از روش پایایی درونی انجام گرفته و برای این کار از تکنیک ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است که بالای ۷۰ درصد بوده و قابل قبول است.

۵. تعریف مفاهیم

انزوای اجتماعی: انزوای اجتماعی در واقع حالتی است، که در آن فرد یا مجموعه‌ای از افراد به واسطه درکی که از شرایط محیط پیرامون خود دارند تحت تاثیر انگیزه‌های متفاوت فردی و اجتماعی ارتباط خود با پیرامون را قطع کرده به صورت یک گروه در خود به حیات ادامه می‌دهند. انزوای اجتماعی وضعیتی است، که در آن شخص فاقد پیوندهای کافی جهت جذب حمایت و منابع اجتماعی است (اقدسی و محمودی، ۱۳۹۲: ۸۱). منظور احساس تنهایی و ناامیدی و نداشتن میل به همکاری است. احساس انزوای اجتماعی با استفاده از نظریه سیمن باشاخص‌هایی چون: عدم همکاری با دیگران در انجام امور، عدم احساس نشاط در زندگی، تنهایی راترجیح دادن، دوری از دوستان، عدم احساس اهمیت از نظر دیگران و عدم مشارکت در فعالیت‌های جامعه اندازه‌گیری شد. که در سه بعد ۱- احساس تنهایی (احساس اضطراب از کمبود ارتباط و اشتراک با دیگران)، ۲- احساس یاس اجتماعی (ناامیدی با احساس و انتظار منفی پایدار درباره آینده، همچنین فقدان انگیزه) و ۳- کاهش تحمل اجتماعی با کاهش طاقت و صبر و عدم پذیرش نظر دیگران) سنجیده شده است.

سبک مصرفی شبکه‌های اجتماعی: شبکه اجتماعی سایت یا مجموعه سایتی است که به کاربرانی که دوست دارند علاقه‌مندی‌ها، افکار، فعالیت‌های خودشان را با دیگر به اشتراک بگذارند و دیگران هم با آنان به اشتراک بگذارند. شبکه‌های اجتماعی، فضایی در دنیای مجازی هستند، که برای ارتباط میان افراد مختلف، با سطوح گوناگون دسترسی به وجود آمده اند. ایجاد ارتباطات جمعی و میان فردی، تشکیل اجتماعات مجازی، اطلاع رسانی، تبادل اطاعات و نظرات از شناخته شده ترین کارکردهای این فضاها هستند (عاملی، ۱۳۸۸: ۳۲-۳۱). سبک مصرفی شبکه‌های اجتماعی بر اساس میزان استفاده، میزان فعالیت، و وابستگی و تعلق خاطر به این فضا سنجیده شده است. وابستگی به شبکه‌های مجازی که همان احساس علاقه و اعتیاد به این فضا است که بر حسب میزان همراهی با محتوا و اندیشه‌های این فضا، احساس صمیمیت و رضایت خاطر و تعلق به خاطر و ارجعیت فعالیتی در این فضا نسبت به دنیای واقعی و حضور در اجتماع سنجیده شده است. حمایت اجتماعی دریافتی از شبکه‌های مجازی: حمایت اجتماعی یک کمک دو جانبه است، که موجب خلق تصور مثبت از خود، پذیرش خویشتن، احساس عشق و ارزشمندی می‌گردد و در تمام اینها به فرد فرصت خود شکوفایی و رشد می‌دهد. هولاندو حمایت اجتماعی را پاسخ‌های ملموسی می‌داند، که شخص از دیگران دریافت می‌کند این پاسخ‌ها یا دریافت‌ها می‌تواند به صورت تأیید باز شناسی اعمال ارزشمند شخص و تأیید نگرش‌های وی توسط دیگران باشد (عبادی، ۱۳۸۴: ۱۴۴). بر اساس دیدگاه ولمن بر اساس ۱- حمایت اطلاعاتی ۲- حمایت عاطفی، ۳- حمایت مصاحبتی و ۴- حمایت مشورتی دریافتی از سوی اعضای شبکه‌های اجتماعی مجازی سنجیده شده است.

۶. یافته‌های تحقیق

بر اساس نتایج جدول ۱: میانگین استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی ۴،۴۱ ساعت و کمترین میزان استفاده ۱ ساعت و بیشترین ۱۲ ساعت است و اکثر پاسخگویان (۵۸،۶ درصد) یک تا چهار ساعت از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کنند.

جدول ۱: جدول میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی

میانگین	نما	کمترین	بیشترین	یک تا ۴ ساعت		۴ تا ۸ ساعت		۸ تا ۱۲ ساعت	
				درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
۴،۴۱	۳	۱	۱۲	۵۸،۶	۱۳۴	۳۴،۹	۲۵	۶،۵	

بر اساس نتایج جدول ۲: پاسخگویان بیشتر برای سرگرمی و تفریح (۴۳،۵٪) و برقراری ارتباط (۲۳،۲٪) از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کنند.

جدول ۲: جدول انگیزه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی

سرگرمی و تفریح		ارتباط با جنس مخالف		کسب اطلاعات علمی		کسب درآمد		برقراری ارتباط	
فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
۱۶۷	۴۳,۵	۵۳	۱۳,۸	۵۲	۱۳,۵	۲۳	۶	۸۹	۲۳,۲

بر اساس نتایج جدول ۳: اکثر پاسخگویان به میزان متوسطی به شبکه‌های اجتماعی مجازی (۴۸,۲٪) وابسته هستند و از آنها حمایت دریافت می‌کنند (۵۷,۶٪) و ۶۰,۷٪ از پاسخگویان به میزان متوسطی دچار انزوای اجتماعی (احساس تنهایی، یاس و کم‌تحمیلی) هستند.

جدول ۳: جدول توزیع درصدی وابستگی، حمایت دریافتی از شبکه‌های اجتماعی مجازی و انزوای اجتماعی

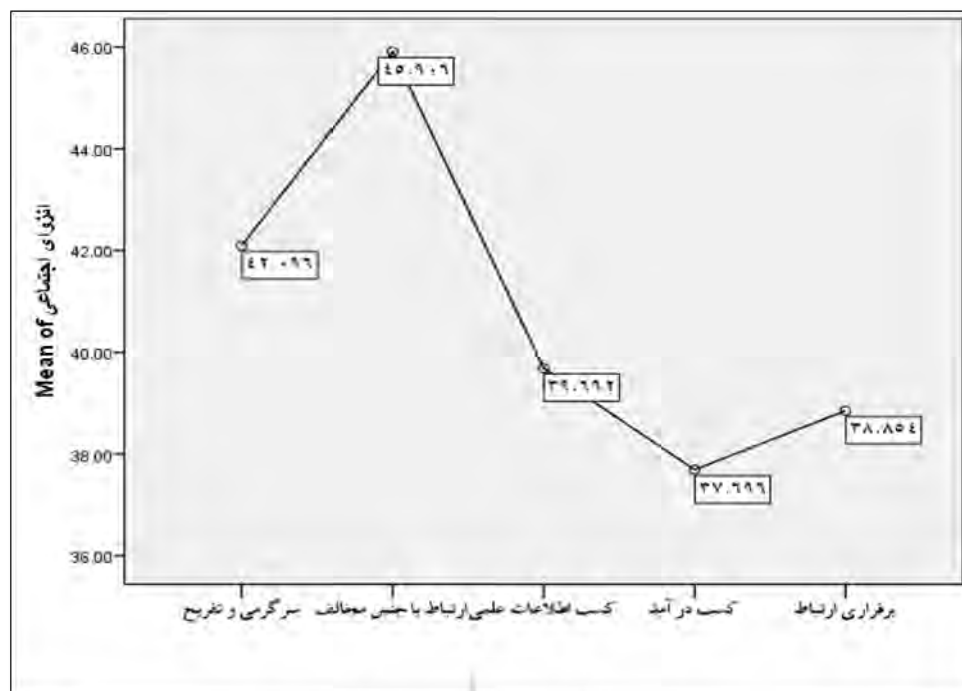
متغیر	میانگین	میانه	نما	انحراف معیار	طبقات				
					خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
وابستگی به شبکه‌های مجازی	۱۸,۰۸	۱۹	۲۰	۴۴,۱۸	۰,۳	۱۰,۷	۴۸,۲	۳۷,۵	۳,۴
حمایت دریافتی از شبکه‌های مجازی	۲۸,۳۰	۲۸	۲۴	۷,۱۲	۱	۲۸,۶	۵۷,۶	۱۲,۲	۰,۵
انزوای اجتماعی	۴۱,۲۸	۴۱	۴۱	۹,۵۶	۱,۳	۳۰,۷	۶۰,۷	۷,۳	-

بر اساس نتایج جدول ۴: طبق نتایج آزمون ANOVA در فاصله اطمینان ۹۵ درصد با $\text{Sig} = 0,000$ و $f = 6,327$ میزان حاکی از آن است که میزان انزوای اجتماعی در بین کاربران شبکه‌های اجتماعی مجازی متفاوت است. با توجه به نتایج آزمون لیون سطح معناداری برابر است، با $\text{Sig} = 0,001$ و از آنجایی که بیشتر از ۰,۰۵ نمی‌باشد، در نتیجه برابری یا همگنی واریانس گروه‌ها تأیید می‌شود.

جدول ۴: رابطه بین نوع استفاده از شبکه اجتماعی مجازی و تمایل به مشارکت در حفظ محیط زیست

ANOVA					Levene Statistic		متغیر
Sig.	F	Mean Square	df	Sum of Squares	df	Sig	نوع استفاده از شبکه‌های مجازی
۰,۰۰۰	۶,۳۲۷	۵۴۸,۸۹۶	۴	۲۱۹۵,۵۸۲	۴	۰,۰۰۱	
		۸۶,۷۴۹	۳۷۹	۳۲۸۷۸,۰۴۳			
			۳۸۳	۳۵۰۷۳,۶۲۵			

بر اساس نمودار خطی، کاربرانی که از شبکه‌های مجازی بیشتر به منظور برقراری ارتباط با جنس مخالف و سرگرمی و تفریح استفاده می‌کنند بیشتر دچار انزوای اجتماعی هستند.

نمودار ۱: ارتباط بین انگیزه استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی و انزوای اجتماعی

فرضیه اول: بر اساس نتایج آزمون پیرسون، بین میزان استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی و انزوای اجتماعی ($T=0,501$) رابطه معناداری وجود دارد. به عبارتی با افزایش میزان استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی میزان انزوای اجتماعی هم افزایش می یابد و همچنین بین میزان استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی و ابعاد انزوای اجتماعی؛ احساس تنهایی ($T=0,364$)، احساس یاس ($T=0,402$) و کم تحملی ($T=0,322$) رابطه معناداری وجود دارد و بیشترین اثر مربوط به احساس یاس است، یعنی با افزایش استفاده از شبکه های اجتماعی میزان ناامیدی و یاس در میان کاربران افزایش پیدامی کند.

فرضیه دوم: بر اساس نتایج آزمون پیرسون، بین میزان وابستگی به شبکه های اجتماعی مجازی و انزوای اجتماعی ($T=0,408$) رابطه معناداری وجود دارد. به عبارتی با افزایش میزان وابستگی به شبکه های اجتماعی مجازی میزان انزوای اجتماعی هم افزایش می یابد و همچنین بین میزان وابستگی به شبکه های اجتماعی مجازی و ابعاد انزوای اجتماعی؛ احساس تنهایی ($T=0,167$)، احساس یاس ($T=0,256$) و کم تحملی ($T=0,511$) رابطه معناداری وجود دارد و بیشترین اثر مربوط به کم تحملی است، یعنی با افزایش وابستگی به شبکه های اجتماعی مجازی، تحمل و طاقت کاربران کاهش می یابد و چندان پذیرای نظر دیگران نیستند.

فرضیه سوم: بر اساس نتایج آزمون پیرسون، بین میزان حمایت دریافتی از شبکه های اجتماعی مجازی ($T=0,441$) رابطه معناداری وجود دارد. به عبارتی با افزایش میزان حمایت دریافتی از شبکه های اجتماعی مجازی، میزان انزوای اجتماعی هم افزایش می یابد و همچنین بین میزان حمایت دریافتی از شبکه های اجتماعی مجازی و ابعاد انزوای اجتماعی؛ احساس تنهایی ($T=0,429$)، احساس یاس ($T=0,340$) و کم تحملی ($T=0,206$) رابطه معناداری وجود دارد و بیشترین اثر مربوط به احساس تنهایی است، یعنی با افزایش حمایت دریافتی از شبکه های اجتماعی مجازی، فرد دچار احساس تنهایی می شود و بیشتر به این فضا پناه می برد.

جدول ۴: آزمون پیرسون بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و سبک ظاهری

متغیر	احساس تنهایی	احساس یاس	کم تحملی	انزوای اجتماعی
میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی	r	۰,۳۶۴	۰,۳۲۲	۰,۵۰۱
	sig	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰
میزان وابستگی به شبکه‌های اجتماعی مجازی	r	۰,۱۶۷	۰,۲۵۶	۰,۴۰۸
	sig	۰,۰۰۱	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰
میزان حمایت دریافتی از شبکه‌های اجتماعی مجازی	r	۰,۴۲۹	۰,۳۴۰	۰,۴۴۱
	sig	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰
تعداد	۳۸۴	۳۸۴	۳۸۴	۳۸۴

۷. بحث و نتیجه‌گیری

شبکه‌های اجتماعی مجازی، نقش مهم و اساسی در چگونگی ادراک ما نسبت به دنیای پیرامون ایفا می‌کند و بیش از هر چیز بر روابط فردی و اجتماعی کاربران تاثیرگذار است، به دلیل متنوع بودن این شبکه‌های مجازی، برقراری ارتباط، تبادل آزادانه‌ی اطلاعات و نداشتن عرصه عمومی، جوانان بیشتر عضو این شبکه می‌شوند و این تغییرات تا اندازه زیادی مثبت بوده است، اما در شرایطی که اعضای خانواده در کنار یکدیگر قرار دارند بخش اعظم زندگی آنها به گشت و گذار اینترنتی اختصاص می‌یابد تا زمان اندکی برای گفت و گوی حضوری باقی بماند، کاستی روابط اجتماعی فرد در سطح کمی و کیفی و عدم روابط نزدیک با دیگران منجر به پیامدهای نامطلوبی از قبیل احساس تنهایی و انزوا و ناخوشایندی گردیده است و افرادی که میزان زیادی از وقت خود را صرف روابط آنلاین می‌کنند، در موقعیتی بسیار تنها تر و منزوی تر از زندگی غیر مجازی خویش قرار می‌گیرند، که منجر به قطع ارتباط هیجانی، خستگی ذهنی و اضطراب می‌شود.

بر اساس نتایج پژوهش، بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با انزوای اجتماعی رابطه وجود دارد که با نتایج تحقیقات مسعودنیا (۱۳۹۸)، ایدر و حکیمی نیا (۱۳۹۷)، بنی فاطمه و همکاران (۱۳۹۶)، ماری آلن (۲۰۱۶)، استانکوفسکا و همکاران (۲۰۱۷)، نورلند و همکاران (۲۰۱۷)، هویشن (۲۰۱۸) همخوانی دارد. از نظر ماری آلن (۲۰۱۶) استفاده از شبکه‌های اجتماعی به صورت تدریجی به نوعی اعتیاد منجر می‌شود و روابط افراد با دیگر اعضای خانواده و دیگر افراد نزدیک به شدت محدود و مختل می‌شود. همچنین هویشن (۲۰۱۸) معتقد است، استفاده بیش از اندازه از فضای مجازی در کنار غفلت و دوری از ارتباطات آنلاین اجتماعی منجر به افزایش تنهایی می‌شود. در این بین افرادی که مهارت‌های اجتماعی کمی دارند و حمایت کافی از سوی خانواده دریافتند نمی‌کنند و کمرو هستند و تمایلی به برقراری ارتباط و مشارکت در دنیای واقعی ندارند، بیشتر در معرض اعتیاد به اینترنت و انزوای اجتماعی هستند.

از نظر دریفوس، استفاده بیمارگونه از فضای مجازی، منجر به اجتماع گریزی، بی میلی به مشارکت، کاهش تعاملات و ارتباطات، اضطراب و احساس تنهایی آنها می‌شود. این کاربران حتی در صورت کناره گیری از اینترنت دچار علائم اختلال می‌شوند و استفاده افراطی از این فضا می‌تواند، کیفیت روابط را تحت تاثیر قرار دهد و فرد را در حلقه‌های ارتباطی متعددی در دامنه روابطی بی کیفیت و منزوی از جامعه قرار دهد.

همچنین نتایج تحقیق حاکی از آن است که، بین میزان حمایت دریافتی از شبکه‌های اجتماعی مجازی و انزوای اجتماعی (رابطه معناداری وجود دارد که با نتایج تحقیقات مسعودنیا (۱۳۹۸) و نورلند و همکاران (۲۰۱۷)، همخوانی دارد.

از نظر هویشن (۲۰۱۸) اعدم حمایت دریافتی از سوی دوستان و خانواده و حس تنهایی باعث می‌شود، که دانشجویان بیشتر به سراغ فضای مجازی بروند و افرادی که حمایت اجتماعی زیادی را از طریق شبکه‌های اجتماعی کسب می‌کنند، بیش از حد

از این فضا استفاده می کنند که فرد را دچار یاس و ناامیدی از دنیای واقعی می کند. از نظر ولمن افراد بر اساس نیاز و حمایت- های دریافتی به شبکه های اجتماعی مجازی وابسته می شوند و میزان وابستگی و حمایت دریافتی از شبکه های مجازی بر وابستگی و افزایش انزوای اجتماعی تاثیر گذار است. به اعتقاد وی، وابستگی به این فضا به واسطه قابلیت، حمایت اطلاعاتی، عاطفی و آزادی بیان و گسترش تعاملات و سرمایه های ارتباطی کاذب باعث می شود، که حمایت های که افراد از سوی خانواده و اجتماع دریافت کنند از دنیای مجازی دریافت کنند که این امر با دلبستگی اعضا به این فضا از روابط واقعی فرد کاهش یابد و فرد دچار نوعی احساس تنهایی و انزوا شود و پیوندهای ارتباطی و صمیمیم او در حلقه های مجازی اینستاگرام تداوم یابد و همه از تایید و پذیرش و حضور در این فضا لذت می برد و پیوند واقعی و صمیمی او کاسته می شود.

روابط و پیوندهای اجتماعی در نظریه ولمن، به عنوان سرمایه اجتماعی و دارایی فرد محسوب می شوند و فرد از طریق آنها می تواند بر منابع و حمایت های موجود در این پیوندها دسترسی یابد. بنابراین کم و کیف روابط اجتماعی و میزان و نحوه تعاملات و نوع حمایت هایی که رد و بدل می شود، از اهمیت زیادی برخوردار است. پژوهشگران بر این باورند که اگر در خانواده زمان رشد اجتماعی به صورت مطلوب انجام شود و فرد از نظر ابراز احساسات و نیاز، دریافت حمایت های عاطفی و اجتماعی و خودباوری تامین گردد، افراد کمتر وقت خود را صرف فضای مجازی می کنند.

از دیگر یافته های پژوهش ارتباط بین وابستگی به شبکه های اجتماعی مجازی با انزوای اجتماعی (۱) است که با نتایج تحقیقات مسعودنیا (۱۳۹۸)، در تاج و همکاران (۱۳۹۷)، ایدر و حکیمی نیا (۱۳۹۷)، هویشن (۲۰۱۸)، ماری آلن (۲۰۱۶) همخوانی دارد. به اعتقاد مسعودنیا (۱۳۹۸) کاربران وابسته به فضای سایبر، میزان انزوای اجتماعی بالاتری نسبت به کاربران عادی دارند، بیشتر احساس تنهایی و نادیده گرفته شدن از طرف دیگران دارند و فکر می کردند، دوست و همنشینی ندارند وابستگی به فضاهای مجازی، استفاده بیش از حد، ترجیح فضای سایبر بر خانواده، احساس کسالت بدون فضای سایبر، مخفی کردن اتصال به فضای سایبر از دیگران منجر به افزایش انزوای اجتماعی و احساس تنهایی افراد می شود. همچنین استانکوفسکا و همکاران (۲۰۱۷) هم معتقدند، با افزایش وابستگی کاربران به فضای مجازی، تمایل به الگوهای ارتباطی گذشته و مشارکت جمعی را کاهش داده است. افرادی که معتاد به فضای مجازی هستند، برای خصوصیات و حقایق زندگی خود تن به هویتی کاذب و عامه پسند می دهند، که منجر به بحران هویتی و انزوا می شود.

از نظر دریفوس، فضای سایبر، شیوه زندگی خاصی را برای کاربران تحمیل می کند، که میزان همراهی و نوع بهره وری آن، میزان سودمندی و انزوای و اعتیاد اجتماعی را تعیین می کند که اعتیاد و وابستگی به اینترنت تمامی زندگی کاربر را تحت تاثیر قرار می دهد و از فعالیت جمعی و فردی در دنیای واقعی می کاهد. افرادی که احساس تنهایی می کنند، فضای مجازی محیط اجتماعی آرمانی محیا می کند، عدم حضور فیزیکی، نبود تماس حضوری و رو در رو، به کاربر اجازه می دهد، تعامل خود را کنترل کند. ارتباطات مجازی، خودابرازی و صمیمیت را تسهیل می کند و همچنین عرصه را برای ممارست و بهبود مهارت های اجتماعی فراهم می کند.

در مجموع شبکه های اجتماعی مجازی، به تنهایی نمی تواند، منجر به ایجاد احساس یاس، تنهایی و کم طاقتی و تکریمی افراد شود اما کم کم با در صورت استفاده افراطی و استفاده بدون هدف و پرسه زنی های بی محبا بدون دانش کافی و مهارت ارتباطی می تواند تعاملات و پیوندهای خانوادگی را تهدید کند در واقع افراد با داشتن زمینه انزوا و نیازهای سراغ شبکه های اجتماعی مجازی می روند. استفاده افراطی از این فضا، کاربران کم کم دچار استرس و اضطراب و تنهایی، فردگرایی و انزوا می شود. هر چند این انزوایی مانند قطع ارتباط با دیگران نیست، بلکه با علائمی مانند بی تفاوتی و بی مسئولیتی اجتماعی نشان می دهد. پاسخگویان از سرمایه ارتباطی خوبی برخوردارند اما نسبتاً در وضعیت انزوا قرار دارند، پاسخگویان منزوی، ضمن داشتن ارتباط با خانواده و اطرافیان، تمایلی به مشارکت در فعالیت اجتماعی ندارند و کنترل چندانی بر رفتار خود در شرایط پرتنش و اضطرابی ندارند، تاب آوری چندانی ندارند و نسبت به جامعه و وضعیت آن بی اعتماد هستند و دچار نوعی یاس و تنهایی اجتماعی هستند. نوع روابط درون خانوادگی و میزان صمیمیت در خانواده از عوامل مهم مصون سازی جوانان از آسیب- های استفاده از فضاهای مجازی است.

منابع

- ایدر، نبی اله؛ حکیمی نیا، بهزاد. (۱۳۹۷). بررسی تاثیر شبکه‌های اجتماعی بر فاصله اجتماعی (انزوا) در دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، مطالعات علوم اجتماعی ایران، سال ۱۵، شماره ۵۳: ۱۴۹-۱۳۴.
- اقدسی، علی نقی؛ محمودی، ایرج. (۱۳۹۲). بررسی رابطه استفاده از اینترنت و انزوای اجتماعی، مطالعات جامعه‌شناسی، سال ۴، شماره ۱۱: ۷۹-۹۲.
- امیدوار، احمد؛ صارمی، علی اکبر. (۱۳۸۱). اعتیاد به اینترنت: توصیف، سبب شناسی، پیشگیری، درمان و مقیاس‌های سنجش اختلال اعتیاد به اینترنت، مشهد، چاپ اول، مرکز مشاوره و خدمات روان شناختی پردیس.
- باستانی، سوسن؛ صالحی هیکویی، مریم. (۱۳۸۶). سرمایه اجتماعی شبکه و جنسیت: بررسی ویژگی‌های ساختاری، تعاملی و کارکردی شبکه اجتماعی زنان و مردان در تهران، نامه علوم اجتماعی، سال ۳، شماره ۳۰: ۴۹-۵۹.
- شعبانی، زهره؛ محسنی تبریزی، علیرضا، کرم پور، روزا. (۱۳۹۷). تبیین جامعه‌شناختی رابطه اعتیاد اینترنتی و انزوای اجتماعی جوانان در شهر تهران، مطالعات علوم اجتماعی ایران، سال ۱۵، شماره ۵۸: ۱-۲۴.
- شهبازی، هانیه. (۱۳۹۵). تأثیر جهانی شدن فرهنگ بر هویت ملی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی، پایان نامه کارشناسی ارشد برنامه ریزی فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق.
- رزاقی، افشین. (۱۳۸۵). نظریه‌های ارتباطات اجتماعی، تهران، چاپ اول، نشر پیکان.
- رضایی نسب، زهرا؛ فتوحی، سردار. (۱۳۹۷). بررسی تفاوت‌های جنسیتی در انزوای اجتماعی و عوامل موثر بر آن در شهر تهران، مطالعات جامعه‌شناختی شهری، سال ۸، شماره ۲۶: ۱-۳۴.
- ریتزر، جرج. (۱۳۷۴). نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر، مترجم: محسن ثلاثی، تهران، چاپ اول، نشر علمی.
- رضایی نسب، زهرا؛ فتوحی، سردار. (۱۳۹۷). بررسی تفاوت‌های جنسیتی در انزوای اجتماعی و عوامل موثر بر آن در شهر تهران، مطالعات جامعه‌شناختی شهری، سال ۸، شماره ۲۶: ۱۶۰-۱۲۷.
- دریغوس، هیوبرت. (۱۳۸۳). درباره اینترنت، مترجم: علی فارسی نژاد، تهران، چاپ دوم، نشر ساقی.
- درتاج، فریبا؛ رجیبان ده زیره، مریم، فتح‌اللهی، فیروزه، درتاج، فتنه. (۱۳۹۷). رابطه میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با احساس تنهایی و خیانت‌ناشویی در دانشجویان، فصلنامه روانشناسی تربیتی دانشگاه علامه طباطبایی، سال ۱۳، شماره ۴۷: ۱۴۰-۱۱۹.
- چیت‌ساز، محمد علی؛ سالک، ساناز. (۱۳۹۵). بررسی جامعه‌شناختی اثرات شبکه‌های مجازی جدید بر زندگی فردی و اجتماعی، فصلنامه مهندسی فرهنگی، سال ۱۰، شماره ۸: ۱۲۶-۱۰۵.
- حائری زاده، اصغر؛ پورماسوله، اصغر، نوغانی، امیر میرانوری، علی. (۱۳۸۹). تأثیر روابط اجتماعی استاد-دانشجو بر موفقیت تحصیلی مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، سال ۳، شماره ۵۱: ۲۸-۳۳.
- کریمیان، کبری؛ پارسامهر، مهربان، افشانی، سیدعلیرضا. (۱۳۹۷). رابطه میان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و انزوای اجتماعی در میان دانش‌آموزان دختر دبیرستانهای شهرکرد، فصلنامه خانواده و پژوهش، سال ۵، شماره ۴۳: ۱۰۰-۸۳.
- عبادی، مریم. (۱۳۸۴). رضایت شغلی کاربران از استفاده از شبکه‌های مجازی. فصلنامه پویا، سال ۴، شماره ۳، ۱۶۲-۱۴۰.
- عاملی، سعیدرضا. (۱۳۸۸). شبکه‌های علمی مجازی، تهران، چاپ اول، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- مرادی، گلمراد؛ زمانی، مهرداد. (۱۳۹۳). بررسی نقش هراس اجتماعی در انزوای اجتماعی زنان روستایی مورد مطالعه روستاهای دالاهو، پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، سال ۳، شماره ۱، تابستان، ۹۵-۱۱۵.
- مسعودنیا، ابراهیم. (۱۳۹۸). تأثیر وابستگی به فضای سایبر بر انزوای اجتماعی دانش‌آموزان دبیرستانی، مسائل اجتماعی ایران، سال ۱۰، شماره ۲، ۲۹۹-۳۲۲.

مک کوئین، وینس. (۱۳۸۰). درآمدی بر نظریه ارتباط جمعی، مترجم: پرویز اجلالی، تهران، چاپ اول، نشر مرکز تحقیقات رسانه. ناباکوف، ولادیمیر. (۱۳۹۲). ناامیدی، مترجم: خجسته کیهان، تهران، چاپ اول، انتشارات کتابسرات تندیس. ولمن، بری؛ هاس، کوان. (۱۳۸۵). شبکه‌های اجتماعی، مشارکت و تعهد اجتماعی، مترجم: شیرزاد فلاح، تهران، چاپ اول، نشریه فرهنگ و فناوری. هورتولانس، رلوف؛ مشیلز، انجا، میوسن، لودوین (۱۳۹۴). انزوای اجتماعی در جامعه مدرن، مترجم: لیلا فلاحی سراپی و صادق پیوسته، تهران: جامعه شناسان.

Carbonell, X. Chamarro, A. Oberst, U. Rodrigo, B. Prsdes, M. (2018). Problematic Use of the Internet and Smart phones in University Students: 2006- 2017., *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(475), pp1-13.

Huishan ,G.(2018). Linking Loneliness and Use of Social Media, University of Helsinki Facttt y aa aaaaaa acnnrea aaaaa aaa aaaaa a ammnnaaaaaaa aa aaah hhhss.

Marie Allen, M.(2016). INTERNET USE AND SOCIAL ISOLATION: EXPLORING THE VARIABLES, Presented to the Faculty of California State University, San Bernardino In Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Master of Social Work.

Nowlandi,R. Necka,E. Cacippo,J.(2017). Loneliness and Social Internet Use: Pathways to Reconnection in a Digital World?, *Perspectives on Psychological Science*, 13(1), pp70-87.

Stankovska, Gordana. Angelkovska , Slagana. Pandiloska Grncarovska, Svetlana(2017). Social Networks Use, Loneliness and Acad, Higher Education, Lifelong Learning & Social Inclusion, 14(1), pp255-265.

